

DOĞAL ÖĞRETİM

Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik

Doğal Öğretim Strateji ve Teknikleri

eğiten kitap

Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik
DOĞAL ÖĞRETİM STRATEJİ VE TEKNİKLERİ

Editör: İbrahim H. DİKEN

ISBN
978-605-9422-45-1

© Copyright 2016, Eğiten Kitap Yayıncılık Org. Tic. Ltd. Şti.

Bu kitabın basım, yayın, satış hakları Eğiten Kitap Yayın Organizasyon Ltd. Şti.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri fotokopi yoluyla, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni, Aydın Tekin
Yayın Koordinatörü, Özgür DOĞAN
Sayfa Düzeni, Yeter KARAÇAM
Baskı, Atalay Matbaası
Ankara, 2016
Yayınevi Sertifika No, 29377
Matbaa Sertifika No, 15689

Eğiten Kitap
Mutlu Mah. İmam Alim Sultan Cad. 247/15-A • Türközü/Ankara
T: 0312 433 08 93 (pbx) • F: 0312 433 07 92
www.egitenkitap.com • egitenkitap@gmail.com
<https://www.facebook.com/Egiten>

İÇİNDEKİLER

1. MODEL OLMA	2
A. Yanıt Beklemeden Model Olma	4
A1). Sözcük Bombardımanı	9
A2). Paralel Konuşma	12
A3). Kendi Kendine Konuşma	15
B. Seçenek Sunma	17
C. Genişletmeler Kullanarak Model Olma	19
C1). Sözcük Ekleme ile Genişletme	21
C2). Düzeltme/Yer Değiştirme Yapılarak Genişletme	24
D. Talep Etme-Model Olma	27
2. DOĞRU SORULAR SORMA	32
3. BEKLEME SÜRELİ ÖĞRETİM	39
4. İPUÇLARI	43
İpucu Türleri	45
1. Fiziksel İpucu	46
2. Model Olma	51
3. Sözel İpucu	55
4. Sözel Olmayan İpucu	58
İPUCU SUNMA BİÇİMLERİ	60
HANGİ STRATEJİ NE ZAMAN KULLANILMALIDIR?	64

Bu proje “Doğal Öğretim Projesi: Okul Öncesi Kaynaştırma Sınıflarında Öğretmenler için Doğal Öğretim Süreci” adı ve 114K164 proje numarası ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı kapsamında desteklenmekte ve 2014-2017 yılları arasında Anadolu Üniversitesi'nde yürütülmektedir.

Proje Ekibi ve İletişim Bilgileri

Prof. Dr. İbrahim H. DİKEN
(Proje Yürütücüsü)
ibrahimhalildiken@gmail.com
Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem DİKEN
diken.ozlem@gmail.com
Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Cem ÇUHADAR
cemcuhadar@trakya.edu.tr
Trakya Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Arzu ARIKAN
arzuarikan@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Emre ÜNLÜ
eskemre@gmail.com
Bülent Ecevit Üniversitesi

Arş. Gör. Seçil ÇELİK
secilcelik@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi

Arş. Gör. Gözde TOMRİS
gozdetomris@gmail.com
Anadolu Üniversitesi

Arş. Gör. Sunagül SANİ BOZKURT
ssbozkurt@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi

Arş. Gör. D. Merve TUNA
goksumerve@gmail.com
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Arş. Gör. Uğur Onur GÜNDEN
ugur-gunden@hotmail.com
Anadolu Üniversitesi

Arş. Gör. Tezcan ÇAVUŞOĞLU
tezcancavusoglu@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi

Tasarım

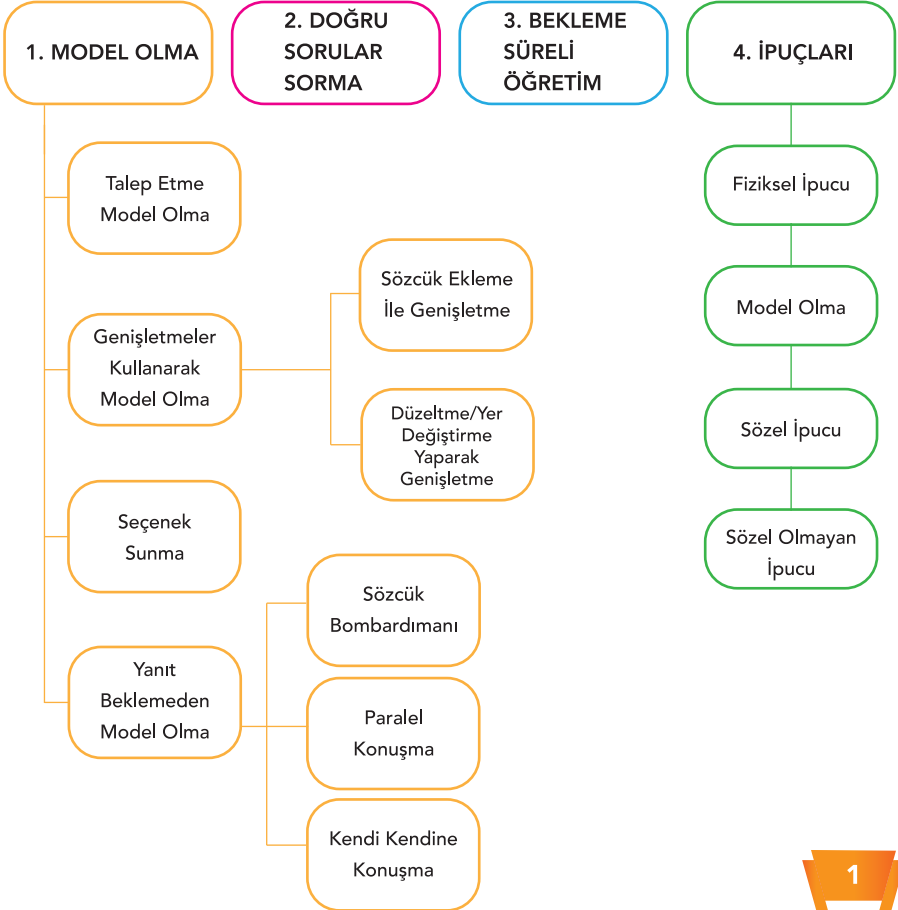

Çizimler

Görsel Sanatlar Öğretmeni
Öznur DOĞRAMACI

Gün içerisinde doğal olarak meydana gelen rutin, etkinlik ve geçişler sırasında öğretmenler ve çocuklar için pek çok öğretme-öğrenme fırsatı gerçekleşmektedir, ancak çocukların özellikle öğrenmesi zor olan becerileri tek başına öğrenmesi ve geliştirmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle öğretmenler olarak gün içerisinde öğretim fırsatları yaratmanız ve öğretim yaparken de belli strateji ve teknikleri kullanmanız gerekmektedir. Aşağıda yer alan tabloda okul ortamında günlük rutin, etkinlik ve geçişler sırasında kullanabileceğiniz doğal öğretim strateji ve teknikleri sınıflandırılmış ve kitabın ilerleyen sayfalarında sözü edilen tüm bu uygulamalar sırasıyla örnek olaylar kullanılarak açıklanmıştır.

Tablo 1. Doğal Öğretim Strateji ve Teknikleri

1. MODEL OLMA

Model olma, başta dil becerileri olmak üzere çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemek için kullanılabilen en temel stratejilerden biridir. Öğrenmelerin yaşantılar sonucu oluştuğu düşünöldüğünde, tüm gelişim alanlarına yönelik beceri ve davranışları öğrenmenin temelinde de model olmanın yattığı görölmektedir, çünkü çocuğun beceri ve davranışların edinmesi için yeterli ve uygun yaşantıların olması zorunludur. Çocuk uyanık iken çevresindeki yetişkinlerin çocuğun ilgi duyduğu durumlara ilişkin onlara uygun model olmaları, çocuğun bu beceri ve davranışları kazanmasını ve pekiştirmesini sağlar.

Model olma stratejisi; çocuğun tüm gelişim alanlarını destekleyebilecek bir strateji iken, bu strateji özellikle çocuğun dil becerilerini desteklemek için kullanılmaktadır. Model olma stratejisi ile çocuğa onun ilgisi doğrultusunda uygun ve anlamlı dilsel girdiler sunulması ve böylece çocuğun sözcük dağarcığının artırılması amaçlanmaktadır. Örnek verecek olursak; çocuğun yakın çevresinde ilgilendiği nesnelere adlandıran, betimleyen, gerektiğinde soru soran, çocuğun sözel ve sözel olmayan davranışlarını gözlemleyen ve bu davranışlara hemen yanıt veren yetişkinlerin çocuklarının dil becerileri akranlarına göre daha ileride olacaktır. Bu nedenle çocuk uyanık olduğu zamanlarda yakın çevresindeki kişilerin ona dilsel model olması önemlidir.

Model olma stratejisi, çocukların dil gelişim düzeyine göre farklı biçimlerde sunulabilmektedir. Tablo 1'de bu stratejiler sınıflandırılmıştır.

Ayla, tek sözcük düzeyinde dil gelişimi olan bir çocuktur. Renkleri öğrenmede ve renk isimlerini telaffuz etmede sınırlılık yaşamaktadır. Öğretmeni, birlikte geçirdikleri zamanlarda Ayla'nın ilgisini takip etmekte, ona renk isimleri ile ilgili tek sözcük düzeyinde uygun ve anlamlı dil girdileri sunarak öğrencisinin dil ve aynı zamanda bilişsel gelişimini desteklemeye çalışmaktadır.

A. Yanıt Beklemeden Model Olma

Yanıt beklemeden model olma, model olma stratejileri içerisinde yer alan en temel stratejidir. Bu stratejinin uygulanmasında; çocuktan herhangi bir yanıt beklemezsiniz, çocuğun gelişim düzeyine uygun ve yeterli dilsel girdi çocuğa yetişkin tarafından sunulmaktadır. Temel hedef ise, öncelikle çocuktan dilsel bir çıktı beklemeden çocuğun sözcük dağarcığını doldurmaktır. Sözcük dağarcığı dolan çocuğun ise zaman içerisinde sizi taklit etmeye başlaması ve bağımsız bir şekilde kendisini ifade etmesi daha kolay hale gelebilecektir.

Arda, gelişimsel yetersizliği olan bir çocuktur. Arda, alıcı dil becerilerine kıyasla ifade edici dil becerilerinde, özellikle renkleri adlandırmada ve temel fiilleri (almak, vermek, koymak vb.) ifade etmede zorluklar yaşamaktadır. Hasan öğretmen, Arda'nın ilgisini takip etmekte ve serbest zaman etkinlikleri sırasında ona uygun ve yeterli dilsel girdiler sunarak öğrencisinin dil ve aynı zamanda bilişsel gelişimini desteklemeye çalışmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, bu stratejiyi uygularken öncelikli beklentimiz çocuktan dilsel bir çıktı elde etmek değil, çocuğun sözcük dağarcığını doldurmaktır. Sözcük dağarcığı dolan bir çocuğun ise bir süre sonra dilsel çıktılar meydana getirmesi muhtemeldir. Bu nedenle uygulamada elbette ki çocuğun taklit ettiği sözcük ya da cümle kalıplarını görmezden gelmeyecek onaylamanız ve genişletmeniz oldukça önemlidir. Başka bir deyişle; ilk aşamada çocuktan dilsel çıktı düşük beklentili amacımızken, çocuğun bizi taklit ettiği sözcük ya da cümle kalıplarını ise onaylamamız ve genişletmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla çocuğun sizi daha kolay taklit edebilmesi amacıyla, dilsel gelişim düzeyine uygun olarak onunla konuşmanız uygun olacaktır. Bu noktada, özellikle gelişimsel yetersizliği olan ya da erken çocukluk döneminde dil becerileri yeni gelişen bir çocukla çalışılıyorsa; çocuğun dil gelişimine göre anlaşılır, kısa ve basit dil yapılarını tercih etmek oldukça önemlidir. Örneğin; tek sözcük düzeyindeki bir çocuk için 2-3 sözcüklü cümleler, günlük hayatında sık kullandığı anlamlı sözcükler, sıralı olmayan ya da bağlaç kullanımı az olan basit yapıları cümleler tercih etmeniz doğru olacaktır.

Poyraz, gelişimsel yetersizliği olan bir çocuktur. İsteklerini, düşüncelerini ve eylemlerini tek sözcük düzeyinde ifade edebilmektedir. Bazen iki sözcüklü cümleler kurabilmekte, ancak kurduğu cümleler basit ve temel düzey ile sınırlı kalmaktadır. Aysun öğretmen, mümkün olduğunca Poyrazın dil gelişim düzeyini dikkate alarak, onu 2-3 sözcüklü cümleler kurarak desteklemeye çalışmaktadır.

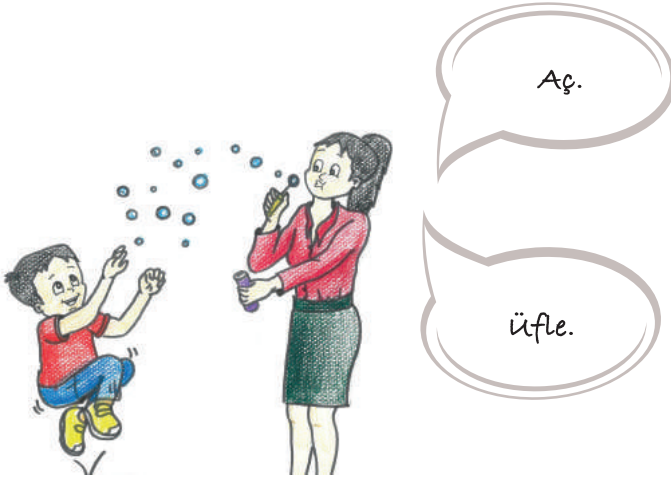
Başka bir örnek ile açıklayalım...

Henüz sözcüğü olmayan ya da iletişim becerilerinde yetersizliği olan bir çocuğa sık sorular sorarak yanıt beklemek, çocukla uzun ve karmaşık cümleler ile iletişim kurmak ya da çocuktan kullanamadığı sözcükleri dile getirmesi için ısrarla talepte bulunmak yetişkinlerin sıklıkla yaptığı hatalar arasında yer alabilmektedir. Örneğin, kamyonlarla birlikte oynarken **“Kamyon.”** diyen bir çocuğa öğretmenin **“İnşaat malzemeleri taşıyan belediyenin damperli yeni kamyonlarından birisi değil mi?”** demek uygun olmayacaktır. Böyle bir örnekte çocuk sizi taklit etmek istemeyecektir, çünkü bu cümle çocuğun gelişim düzeyine göre oldukça uzun ve karmaşıktır. Ayrıca damper sözcüğü çocuğun muhtemelen günlük hayatında sık kullanılan bir sözcük değildir.

Kerem, gelişimsel yetersizliği olan bir çocuktur. Kerem, ses ve ses birleşimleri ile anlamsız sözcükler üretmekte, ancak henüz anlamlı sözcük üretmemektedir. Kerem, balon üflemeyi çoksevmektedir. Ayşe öğretmenin elindeki kapağı kapalı olan oyuncacı gördüğünde hemen onun yanına gelmiş ve onunla göz kontağı kurmuş ve **“Baa, baa...”** demiştir. Ayşe öğretmen ise bu girişimi **“Balon üfleme istiyorum de vereyim, demeşsen vermem.”**, **“Kapağı aç de, aç demeşsen vermem.”** şeklinde ifadelerde bulunarak yanıtlamıştır. Kerem böyle durumda öğretmeniniden aniden uzaklaşmayı tercih etmektedir. Bunun nedeni, Ayşe öğretmenin Kerem'in gelişim düzeyine uygun bir şekilde model olmaması ve ondan ısrarla söylemeyeceği cümle kalıplarını söylemesini beklemesidir.

Oysa böyle bir gelişim düzeyine sahip olan bir öğrenci için ilk aşamada çocuk **"Baa, baa..."** dediğinde **"Evet, balon."** denilerek model olunup ve çocuktan herhangi bir yanıt beklemeden onun oyuncakla oynamasının sağlanması, **"balon, aç, ver, üfle"** gibi sözcüklerin öğretimi için bolca yaşantıların oluşturulması ve bu yaşantılar sırasında sözcüğün doğal bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Buna ek olarak, henüz sözcüğü olmayan ya da iletişim becerilerinde yetersizliği olan bir çocuğa hedeflenen sözcük için model olduğunuzda çocuğun sizi taklit edebilmesi için çocuğu zorlamadan ona 3-5 saniye zaman tanıyabilirsiniz. Ancak bu stratejide önemli olan nokta; çocuğun sizi taklit etmesini yani ondan dilsel bir çıktı beklemeden sözcük dağarcığını artırmayı hedeflemeniz ve çocuğun dilsel performans sergilemesi için ısrarcı olmamanızdır.

Kerem, isteklerini sözcüklerle henüz ifade edemeyen bir öğrencidir. Ayşe öğretmen, Kerem kendisinin yanına gelip balon kutusuna baktığında ve/veya onunla göz kontağı kurduğunda, öğrencisine sadece tek sözcük düzeyinde **"Aç."** diyerek model olmakta ve onun tepkisini 3-5 saniye beklemektedir. Kerem herhangi bir yanıt vermese bile, öğretmen balon kutusunun kapağını açmakta ve balonları üflelemektedir. Bazen balon üfle-meye ara vermekte ve Kerem'in tepkisini izlemektedir. Kerem balonları üflemesi için öğretmenine baktığında ya da ses çıkardığında **"Üfle."** diyerek balonları üfle-meye devam etmektedir.

Yanıt beklemeden model olma stratejisi birtakım alt stratejiler içermektedir:

01

Sözcük
Bombardımanı

02

Paralel
Konuşma

03

Kendi Kendine
Konuşma

A1). Sözcük Bombardmanı

Yanıt beklemeden model olma stratejisi içinde, sözcük sayısı sınırlı olan öğrencilerde kullanılacak en temel alt stratejilerden birisi sözcük bombardmanı stratejisidir. Bu stratejide; çocuğun gelişim düzeyine göre öğretmen, aile ile birlikte hedef sözcükler (tek sözcükler) ya da sözcük öbekleri (2-3 sözcüklü cümle öbekleri) belirler.

Aşağıdaki tabloda sınırlı sözcük çıktısı olan bir öğrenci için belirlenmiş olan beş sözcüğe ve bu sözcüklerin hangi durumlarda kullanılabileceğine ilişkin örnekler verilmektedir.

	Sözcük/Sözcük Öbekleri	Hangi durumlarda kullanabiliriz?	
		Evde	Okulda
1	Aç	Kahvaltı saati (Kahvaltı kaplarını açarken vb. "Aç.")	Serbest oyun saati (Üflemleri baloncuk oyuncağını açamadığında vb. "Aç.")
2	Ver	Oyun saati (Sevdiği oyuncağı isteme vb. "Ver.")	Kahvaltı saati (Kek isteyip istemediği sorulduğunda vb. "Ver.")
3	Ben	Akşam yemeği (Kimin yemek yemek istediğini sorma vb. "Ben.")	Sanat etkinliği ("Kimler boyama yapmak istiyor?" diye sorulduğunda vb. "Ben.")
4	Yardım Et	Uykuya hazırlık (Pijamasını giyemediğinde vb. "Yardım et.")	Eve gidiş saati (Ayakkabısını giyemediğinde vb. "Yardım et.")
5	Su	Öğlen yemeği (Su içmek istediğinde vb. "Su ver.")	Ara öğün saati (Su içmek istediğinde vb. "Su ver.")

Bu stratejideki amaç; çocuk için belirlenen tek sözcüklerin ya da sözcük öbeklerinin evde aile, okulda ise öğretmen tarafından yoğun, aynı zamanda doğal bir şekilde kullanılması ve böylece çocuğa gün içerisinde uyanık kaldığı zamanlarda bu sözcüklere ilişkin yeterince dilsel girdinin sağlanmasıdır. Bu nedenle daha önce de belirtildiği gibi, çocuğun düzeyine uygun olan sözcüklerin belirlenmesi aşamasında aile ile birlikte hareket etmek ve belirlenen sözcüklerin hem ev hem de okul ortamında çalışılması oldukça önemlidir.

Mert'in babası evde yemek saatinde, Mert suya baktığında ya da suya uzandığında, Mert'e bakmakta ve **"Ver, su ver, verdim."** vb. diyerek farklı ortam ve zamanlarda oğluna model olmaktadır.

Yasemin öğretmen, sınıfta serbest zaman etkinliği sırasında Mert'in erişemediği bir oyuncak olduğunda ve Mert kendisine baktığında, ona **"Ver, araba ver, oyuncak ver, verdim."** vb. diyerek gün içerisinde farklı ortam ve zamanlarda ona model olmaktadır.

Yukarıda sözü edilen ve çocuğa hedef sözcük/sözcük öbeklerini sunmak için belirlenen farklı ortam ve zamanların tamamen doğal olması ya da yapılan düzenlemelerle doğal görünmesine dikkat edilmesi oldukça önemlidir, çünkü dil becerileri doğal bağlamlarda ve ihtiyaç halinde kullanıldığında daha kolay elde edinilmektedir. Ayrıca çocuk bu uygulamalar sonrasında doğal bir şekilde pekiştireç (su, oyuncak ya da ilgi) elde etmiş olacaktır.

Sözcük bombardımanı stratejisinde, çocuğun gelişimsel düzeyine göre 3 sözcük ya da 5-6 sözcük belirlenebilir ve bu sözcükler aynı anda çalışılabilir. Örneğin, aile ile birlikte **"su, süt, bebek, al, ver"** sözcüklerini belirlediğinizi düşünelim. Bu sözcükleri okulda beslenme, evde ise yemek saatinde yoğun olarak çalışabilirsiniz. Yemek saatinde, çocukla kuracağınız etkileşimler sırasında **"Su vereyim mi?", "Ver.", "Su ver.", "Al sana su.", "Ben de su alayım.", "Bana da su."** vb. şekillerde ifadelerle birden fazla sözcüğe vurgu yapabilirsiniz. Aynı şekilde, serbest oyun saati sırasında evcilik oynarken bu sözcükleri yoğun olarak kullanabilirsiniz. Oyun saatinde, çocuklar birlikte oyun oynarken **"Bebek su istiyor.", "Bebeğe su ver.", "Bebek su içiyor.", "Al, su."** vb. şekilde ifadeler kullanabilirsiniz. Başka bir örnek verecek olursak; çocuk için belirlediğiniz **"aç"** sözcüğünü okul kapısının, sınıfın, tuvaletin vb. kapısını açarken, serbest oyun saatinde oyuncak kutusunu açarken, sanat etkinliğinde kalem kutusunun kapağını açarken vb. çalışabilirsiniz.

A2). Paralel Konuşma

Paralel konuşma stratejisi, çocuk ile aynı ortamda iken ondan herhangi bir yanıt beklemeden, çocuğun yaptıklarının dil beceri düzeyine uygun bir şekilde yetişkin tarafından sözel olarak ifade edilmesidir.

Kırmızı kalemle
çiziyorsun.
Çiziyorsun.
Bulut çiziyorsun...

Bu stratejide amaç, çocuğun yaptığı şeyin/eylemin/etkinliğin ne olduğunu duymasını sağlamak ve dolayısıyla o anki yaşantısını anlamlandırmaktır. Çocuklar için başlangıçta sözcüklerin değil, eylemlerin ve etkinliklerin anlamı vardır. Dolayısıyla çocuk zaman içerisinde etkinlik ya da eylemler ile birlikte kullanılan sözcükleri eşleştirerek anlamlandırmaya başlayacaktır.

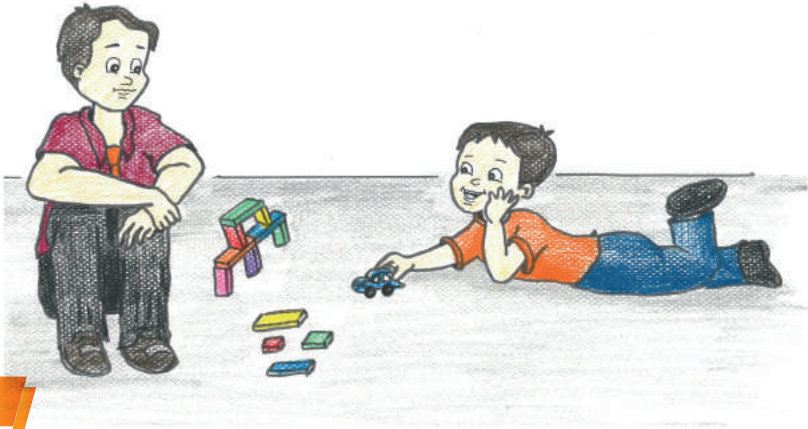

Çocukların ilgilerini takip etmek ve yaşanan bu anları anlamlandırmak oldukça önemlidir, çünkü çocuklar en iyi ve hızlı bir şekilde bu zamanlarda öğrenmektedirler.

Başka bir örnek ile açıklayalım...

Ahmet öğretmenin sınıfında Bulut adında gelişimsel yetersizliği olan bir öğrencisi vardır. Bulut, kendisine gösterilen nesnelerin isimlerini adlandırma ve eylem sözcüklerini kullanmada zorluklar yaşamaktadır. Ahmet öğretmen, Bulut'un dil gelişimini desteklemek için serbest zaman etkinlikleri sırasında onunla vakit geçirmeye ve birlikte oyun oynamaya karar vermiştir. Ahmet öğretmen, Bulut'un eylemlerini **"Araba sürüyorsun, aa durdun, şimdi gidiyorsun, köprüden geçiyorsun."** vb. şekillerde anlamlandırarak Bulut'a uygun dilsel girdiler sunmaya ve onun sözcük dağarcığını genişletmeye çalışmaktadır.

Ahmet öğretmen Bulut'un yanıt vermesini beklemeden konuşmasına devam etmektedir, ancak Bulut kendisine doğru dönüp **"İnn, düt, aba, git."** vb. şekillerde tepkilerde bulunursa onun bu tepkisini pekiştirerek **"Evet, araba.", "Araba gidiyor."** vb. ifadelerle genişletmektedir.

A3). Kendi Kendine Konuşma

Kendi kendine konuşma stratejisi; çocuk ile aynı ortamda iken çocuktan herhangi bir yanıt beklemeden, yetişkinin kendi yaptıklarını çocuğun dil gelişim düzeyine uygun bir şekilde sözel olarak ifade etmesidir. Başka bir deyişle, yetişkinin ne yaptığını adlandırmasıdır. Diğer stratejilerde olduğu gibi, bu stratejide de dikkat edilmesi gereken önemli nokta; seçilen sözcüklerin ve cümlelerin uzunluğunun çocuğun dil gelişim düzeyine uygun olması, yetişkinin ne yaptığını çok hızlı konuşmadan ve yaptığı eylemle eşleşecek şekilde adlandırmasıdır.

Küçük çocuklarla aynı ortamdayken size bakmadıklarını ya da sizinle ilgilenmediklerini düşündüğünüz anlarda bile aslında onların gözleri ve kulakları sizi takiptedir. Kendi kendine konuşma ile bu takip, dilsel anlamda çocuk için daha anlamlı hale gelmektedir. Bu nedenle bu strateji ile yetişkin olarak sizden yapmakta olduğunuz eylemleri **“Şimdi kâğıdı aldım, boya da aldım, balık çiziyorum, sarıboyaacağım.”** vb. cümlelerle anlamlandırarak, çocuktan herhangi bir yanıt beklemeden çocuğa sunmanız beklenmektedir.

Balık çiziyorum.
Kırmızı balık
çiziyorum...

B. Seçenek Sunma

Seçenek sunma stratejisi, içerisinde hem talep etmeyi hem de model olmayı barındıran bir süreçtir. Bu stratejide, iki ya da daha fazla seçenek arasından (oyuncak, etkinlik, nesne) çocuğun birini seçmesi için ona soru sorulur ve çocuğun seçenekleri aslında içinde yanıtı barındırır. Buna ek olarak, seçenek sunma aslında çocuğun ilgisini ve liderliğini izleme açısından da çocuğun tercihine duyulan saygıyı ifade etmekte olup, çocuk merkezli bir stratejidir.

Seçenek sunma stratejisinin uygulama sürecinde öncelikle çocuğun ilgisi takip edilmeli, ardından çocuğa tercih yapması için seçenek sunulmalı ve aynı zamanda çocuğa sorunun yanıtı model olunmalıdır. Seçenek sunmanın biçimi çocuğun dil gelişim düzeyine göre farklılık gösterebilir. Örneğin, sözcük dağarcığı yeni gelişen bir çocuk için tek sözcüklü seçenekler sunma **"Su mu, süt mü?"**, **"Balon mu, araba mı?"** daha uygun iken, dil becerileri daha üst düzeyde olan çocuklarda daha karmaşık seçenekler **"Kırmızı kâğıdı mı, yoksa sarı kâğıdı mı istersin?"**, **"Hangisini istiyorsun? Diş fırçasını mı, saç fırçasını mı?"** ya da eylem sözcüklerine **"Koşmak mı istersin, oturmak mı?"** ilişkin seçenekler sunulabilir. Bununla birlikte, temel kavramları öğrenen (sayılar, renkler, şekiller) çocuk için temel kavramlar arası **"Kırmızı mı, sarı mı?"**, **"Büyük mü, küçük mü?"**, **"Kare mi, üçgen mi?"** şeklinde seçenekler sunulabilir.

Merve, temel kavramları öğrenmede zorluk yaşayan bir öğrencidir. Renkli bloklar, şekiller, legolar, yap-bozlar vb. oyuncak ile oynamayı çok sevmektedir. Öğretmeni Merve'nin oyunlarına eşlik etmekte, ilgisi doğrultusunda oyun içerisinde ona seçenek sunarak temel kavramlara ilişkin uygun dilsel girdiler sunmaktadır.

C. Genişletmeler Kullanarak Model Olma

Genişletmeler kullanarak model olma, çocuğu bulunduğu dil gelişim düzeyinden daha ileri ya da karmaşık dil beceri düzeyine taşımada önemli bir yer tutan stratejidir. Genişletme en genel tanımıyla, çocuğun söylediklerine yeni sözcükler ekleme olarak adlandırılır. Bu süreçte çocuğun kullandığı ifadeler yeni yapılarla zenginleştirilerek ya da düzeltilerek genişletilir ve böylece çocuğa uygun dil modeli sunulur.

Genişletmede önemli olan nokta, çocuğun sahip olduğu dil gelişim düzeyinin bir basamak üstünde genişletme yapılarak çocuğa uygun dil modelinin sunulmasıdır. Bunun nedeni çocuktan ilk beklenen şeyin sizi model alması, yani taklit etmesidir. Sizin de bildiğiniz gibi, küçük çocuklar kendilerine çok zor gelen ya da başaramayacaklarını düşündükleri dilbilgisel yapıları taklit etmeye cesaret edemeyebilirler. Dolayısıyla çocuğa onun dil gelişim düzeyinin bir basamak üstü, yani sizi taklit edebileceği düzeyde genişletme yapılarak model olunması gerekmektedir.

Genişletmede aşırı sözcük kullanımından kaçınılarak, çocuğa onun dil gelişim düzeyinin bir basamak üstünde dil modelinin sunulması önemlidir.

**Genişletme yaparak model olma
iki şekilde gerçekleştirilebilir:**

Sözcük
Ekleyerek
Genişletme

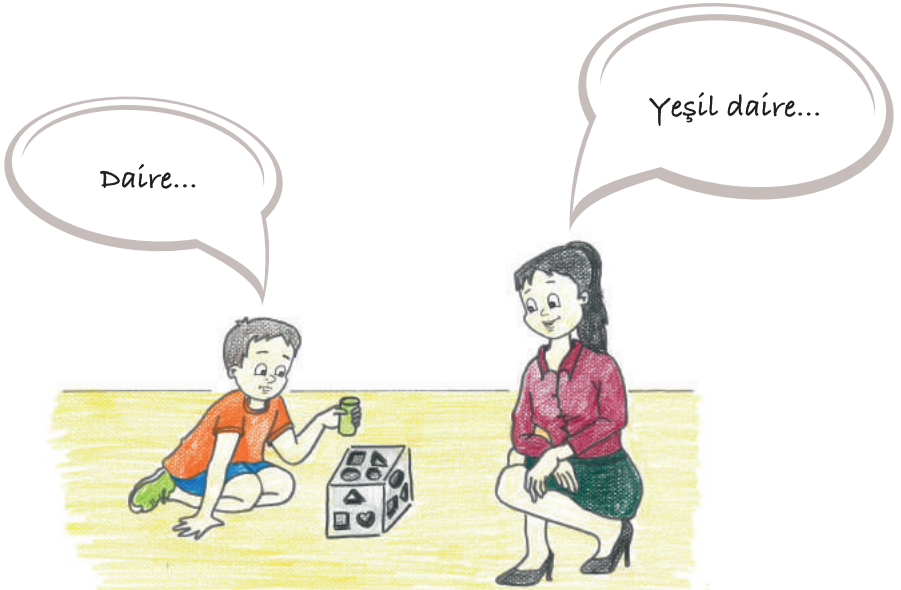

Düzeltilme/Yer
Değiştirme
Yapılarak
Genişletme

C1). Sözcük Ekleme ile Genişletme

Sözcük ekleme ile genişletme yapma, en temel genişletme ve çocuğa daha karmaşık dil becerilerini kazandırma stratejisidir. Bu stratejinin uygulama sürecinde; çocuğun söylediklerine onun dil gelişim düzeyinin bir üst basamağında sözcükler eklenerek genişletme yapılır. Başka bir deyişle, eklenecek olan sözcük çocuğun dilsel amacına uygun olan sözcük olmalıdır. Böylece çocuğa onun gelişim düzeyine uygun model olunur. Örneğin; tek sözcük düzeyinde olan olan, sıfat ve eylemler ile (örn., sıfat-isim, isim-eylem) iki-üç sözcüklü cümleler kullanmayı öğretmeye çalıştığınız çocuk için, çocuğun kullandığı tek sözcüklere bu sıfatları ve eylemleri ekleyerek genişletme yapmanız ya da ona model olmanız uygun olacaktır. Dil gelişim düzeyi daha ileride olan bir çocuk için ise çocuğun söylediklerine bağlaçlar (ve, fakat, veya, böylece vb.), eylemler, sıfatlar (renkler, sayılar vb.) ya da yer bildiren zarflar (üstünde, altında, yanında vb.) ekleyerek genişletmeler yapabilirsiniz.

Başka bir örnek ile açıklayalım...

Beslenme saatinde **"Su."** diyen, serbest oyun saatinde şekil kutusu ile oynayan ve **"Kutu."** diyen ya da size dönüp **"Bak."** diyen bir çocuğun ifadelerini sözcük eklemeleri yaparak genişletmeniz mümkündür. Çocuğun bu ve benzeri ifadelerini **"Su istiyorum."**, **"Şekil kutusu."** ya da **"Bana bak."** şeklinde, çocuğun dil gelişim düzeyinin bir üstü olacak şekilde genişletebilirsiniz. Eğer çocuk iki sözcük düzeyinde ise ve **"Su ver."**, **"Şekil kutusu."** ya da **"Bana bak."** gibi ifadeleri kullanıyorsa, bu sefer bu ifadeleri **"Öğretmenim su ver."**, **"Şekil kutusunu istiyorum."** ya da **"Arkadaşım bana bak."** gibi ifadelerle üç sözcük olacak şekilde genişleterek çocuğa model olabilirsiniz.

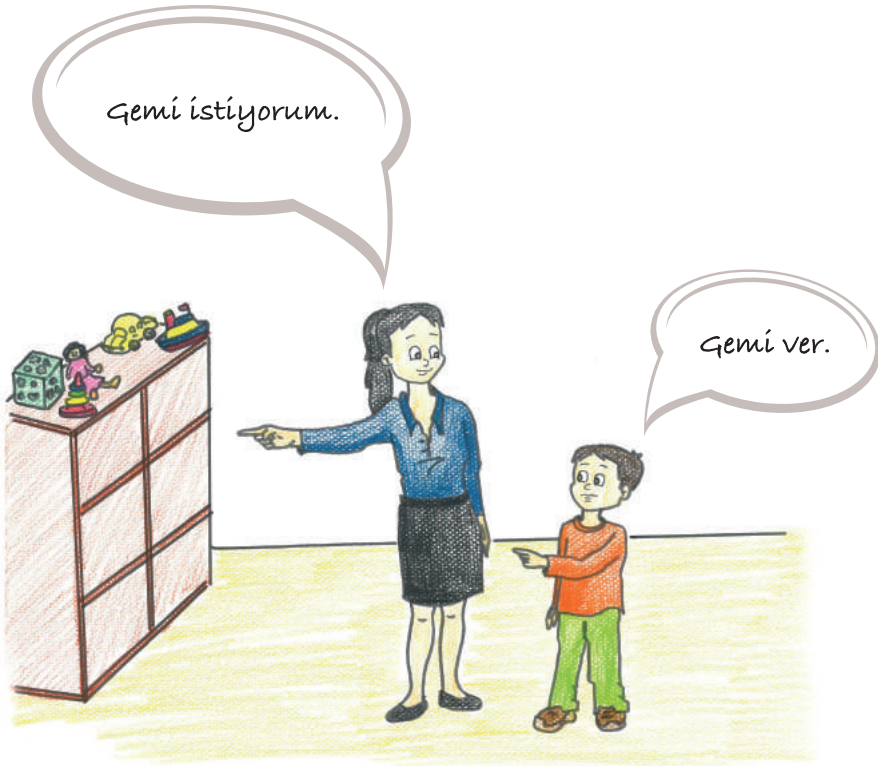

Sözcük ekleyerek genişletme stratejisinde, daha önce de belirtildiği gibi eklenen sözcüğün her zaman isim, eylem, sıfat vb. sözcük olması şart değildir. Çocuğun dil gelişim düzeyine göre ekler, bağlaçlar gibi dilbilgisel yapılar da çocuğa kazandırmak istediğiniz yapılar olabilir. Örneğin, **“Süt istiyorum.”**, **“Kek istiyorum.”** gibi kısa ve basit cümleler kuran bir çocuğun bu ifadeleri **“Süt ve kek istiyorum.”** şeklinde genişletilebilir. Bir başka örnek verecek olursak, **“Bebek dolap.”** diyerek bebeğin dolapta bulunduğunu anlatmak isteyen bir çocuğun ifadesi **“Bebek dolapta.”** şeklinde genişletilerek çocuğa uygun dil modeli sunulabilir.

C2). Düzeltme/Yer Değiştirme Yapılarak Genişletme

Düzeltme/yer değiştirme yapılarak genişletme stratejisi; çocuğun ürettiği sözcüklerin yerlerinin değiştirilmesi, kullandığı sözcüğün yerine o sözcükle aynı anlama gelen başka sözcüğün kullanılması ya da çocuğun eksik ya da yanlış kullandığı sözcüklerin doğrusunun söylenmesi sürecidir. Böylece çocuğa uygun dil modelleri sunulmaktadır.

Düzeltilme/yer değiştirme yapılarak genişletme stratejisinde, çocuğun ifadesi benzer bir başka dilbilgisel yapıyla ya da sözcüklerin yerleri değiştirilerek genişletilir. Burada anlatılmak istenen, çocuğun artikülasyonunu (sesletimini/telaffuzunu) düzeltmek değildir. Bu stratejide elbette ki doğru sesletim (sözcüklerin doğru şekilde telaffuzu) ile çocuğa model olmak önemlidir, ancak odaklanılması gereken temel nokta çocuğun NASIL değil NE söylediği olmalıdır. Su için **“Bu.”** diyen bir çocuğa **“Su.”** diyerek model olma, araba için **“Aba.”** diyen çocuğa **“Araba.”** diyerek model olma çocuğun NE söylemek istediğine odaklanma anlamına gelmektedir. Bu bağlamda **“Kam.”** diyen çocuğa **“Kırmızı kamyon.”**, **“Aba.”** diyen çocuğa **“Sarı araba.”** diyerek model olma bu stratejinin uygulanmasına uygun örneklerdir.

Duru, Down Sendromlu bir çocuktur ve dil gelişimi akranlarına kıyasla oldukça geridir. Duru, tek sözcük düzeyinde **“aç, ver, gel, su”** sözcüklerini aktif bir şekilde kullanabilmekte, ancak bazen bu kelimeleri anlaşılır bir şekilde söyleyememektedir.

Başka örnekler ile açıklayalım...

Düzeltilme/yer değiştirme yapılarak genişletme stratejisinde; örneğin çocuk "Düt." dediğinde "Sarı kamyon." diyerek çocuğun ifadesi uygun sözcük/sözcüklerin model olunması yoluyla genişletilebilir. Bunun dışında çocuk "Büyük top." dediğinde "Kocaman top." diyerek büyük sözcüğü benzer anlam taşıyan farklı bir sözcük ile genişletilebilir. Bu stratejide çocuğun söylemek istediği şeyi/cümleyi tamamlamak ya da yetişkin gramerine uygun çocuğa model olmak için genişletmeler de yapılabilir. Örneğin, kitap okuma etkinliğinde zıplayan çocuğu işaret ederek "Ço" ya da "Çocuk." diyen çocuğa "Evet, çocuk zıplıyor.", koşan at resmine bakıp "At." diyen çocuğa "Evet, at koşuyor." diyerek model olmak, çocuğun söylemek istediği şeyi/cümleyi tamamlamak ya da yetişkin gramerine uygun çocuğa model olmak için genişletmeler yapmaya verilebilecek örneklerdendir.

D. Talep Etme-Model Olma

Şu ana kadar bahsedilen stratejilerde...

Model olma stratejisi daha çok dil becerilerini edinim aşamasında olan çocuklarda etkili iken; talep etme-model olma stratejisi dil becerilerini edinen, ancak bu becerileri tutarsız kullanan ya da henüz bağımsız olarak kullanamayan çocuklarda kullanılır. Böylece yetişkinin en az düzeyde yardımı ile çocuğun dilsel becerileri bağımsız üretmesine fırsat verilir.

Talep etme-model olma stratejisi, model olmadan farklıdır. Bu stratejinin uygulama sürecinde; tekrar ya da taklit edilecek sözel model olma (çocuğun tekrar edebileceği bil dil örneği) yer almaz, onun yerine soru sorma (Ne istiyorsun?, O ne?) seçenek sunma (Su mu, süt mü?) ya da birinden bir istekte bulunma (Ne istediğini bana söyle.) yer alır. Çocuğa soru sorularak, seçenek sunulur ya da istekte bulunularak çocuktan bir şey söylemesi ya da bir şey yapması istenir, yani bir talepte bulunulur ve çocuğun tepkisi 3-5 saniye beklenir. Yetişkin talebine yanlış yanıt alınır ya da hiç yanıt alınmaz ise model olma süreci işletilir.

2. Ne istiyorsun?
(3-5 sn bekler.)

1. Umut, eliyle suyu
işaret etmektedir.

3. Su.

(Çocuktan yanıt gelmezse
ya da yanlış bir yanıt
gelirse ona model olur.)

Umut, Down Sendromlu bir çocuktur. Umut temel ihtiyaçlarını (su, yemek yemek, tualete gitmek vb.) sözcüklerle ifade edebilmekte, ancak bu sözcükleri tutarsız bir şekilde kullanmaktadır. Yani Umut "su" kavramına sahiptir, ancak su istediğini her zaman "Su." diyerek belirtmemektedir. Bunun yerine, su istediğinde eliyle suyu işaret etmektedir. Böyle durumlarda öğrenci suyu işaret ettiğinde, hemen ona suyu vermeyip sözel ifade ya da en az yardım sunma tekniği olan jest ve mimikleriniz ile "Ne istiyorsun?" sorusunu sorup, uygun ya da bu tepkiye en yakın olan tepkiyi vermesini çocuktan talep edebilirsiniz. Kimi çocuk için "su" sözcüğünü sözel olarak ifade etmesi uygun bir yanıt olabileceken, henüz sözel ifade becerisi kazanmamış bir için ise suyu işaret etmesi öğretmen için yeterli ya da uygun yanıt olabilecektir. Suyu işaret eden çocuğa "Ne istiyorsun?" sorusunun ardından çocuktan herhangi bir yanıt gelmezse ya da yanlış bir yanıt gelirse "Su istiyorsun.", "Şimdi sana su vereceğim." şeklinde içinde "su" kavramının geçtiği kısa cümleler ile "su" kavramına model olarak, çocuğun "su" kavramına yönelik yoğun dilsel girdi alarak zamanla bu kavramı kazanmasına yardımcı olabilirsiniz.

Başka örnekler ile açıklayalım...

Talep etme-model olma stratejisinde, yetişkin çocuktan bir şey söylemesini ya da yapmasını talep ettikten sonra çocuğun tepkisini beklemektedir. Bekleme süresi, çocuğun gelişim seviyesine göre değişebilen ortalama 3-5 saniyelik bir süredir.

Örneğin; öğrencinize gün içerisinde meydana gelen rutin, etkinlik ve geçişlerde **"Resim yapalım mı?"**, **"Yardım ister misin?"**, **"Ne istiyorsun?"**, **"Bu ne?"**, **"Buna ne diyoruz?"**, **"Bunun adı ne?"**, **"Peki sarı fincan nerede?"** gibi sorular ya da **"Resme bak, ne olduğunu söyle."**, **"Adını söyle."**, **"Sarı fincanı göster."** gibi isteklerle talepte bulunabilir, çocuğun yanıt vermesi için 3-5 saniye bekleyebilir ve çocuktan yanıt alınmazsa ya da yanlış yanıt alınırsa **"Yapalım."**, **"Yardım isterim."**, **"Çay içmek istiyorum."**, **"Sarı fincan."**, **"Sarı fincanı istiyorum."** gibi ifadelerle çocuğa uygun dil modelleri sunabilirsiniz.

Çocuk talebinize doğru yanıt verdiğinde ise verdiği cevabı genişletebilirsiniz. Örneğin, çocukla birlikte kitaba baktığınız sırada çocuğa **"Bu ne?"** diye sorduğunuzda **"Bardak."** diye size yanıt verdiğinde, çocuğun vermiş olduğu bu cevabı **"Evet, resimdeki cam bardak."** şeklinde genişletebilirsiniz.

Kitap okuma etkinliği, talep etmenin (örn., soru sormanın, istekte bulunmanın) en sık gözlemlendiği etkinliklerden birisidir. Talep etme; çocuktan ilgili duruma ilişkin yanıt bekleme sürecidir, ancak özellikle tek yanıtlık soruların yer aldığı talep etmeler çoğun bir süre sonra etkileşimden kaçma nedeni olabilir. Bu nedenle, yetişkinin özellikle kitap okuma etkinliğinde çok fazla talep içeren sorularla ("**Bu ne?**", "**Buna ne diyoruz?**", "**Bunun adı ne?**", "**Haydi sarıyı göster?**", "**Peki kırmızı nerede?**", "**Kırmızı evi göster.**" vb.) çocuğu boğmaması oldukça önemlidir.

2. DOĞRU SORULAR SORMA

Yetişkinlerin küçük çocuklarla olan iletişimlerini gözlemlediğimizde en fazla karşılaştığımız iletişim biçiminin çocuklara sürekli sorular sormak ve onlardan cevap beklemek şeklinde olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, doğru ve beklediğimiz bir iletişim şekli değildir. Yetişkinler olarak çocuklarla kuracağınız etkili iletişimin en önemli unsurları; soru-cevap dengesinin kurulması ve çocuğa doğru soruların sorulmasıdır.

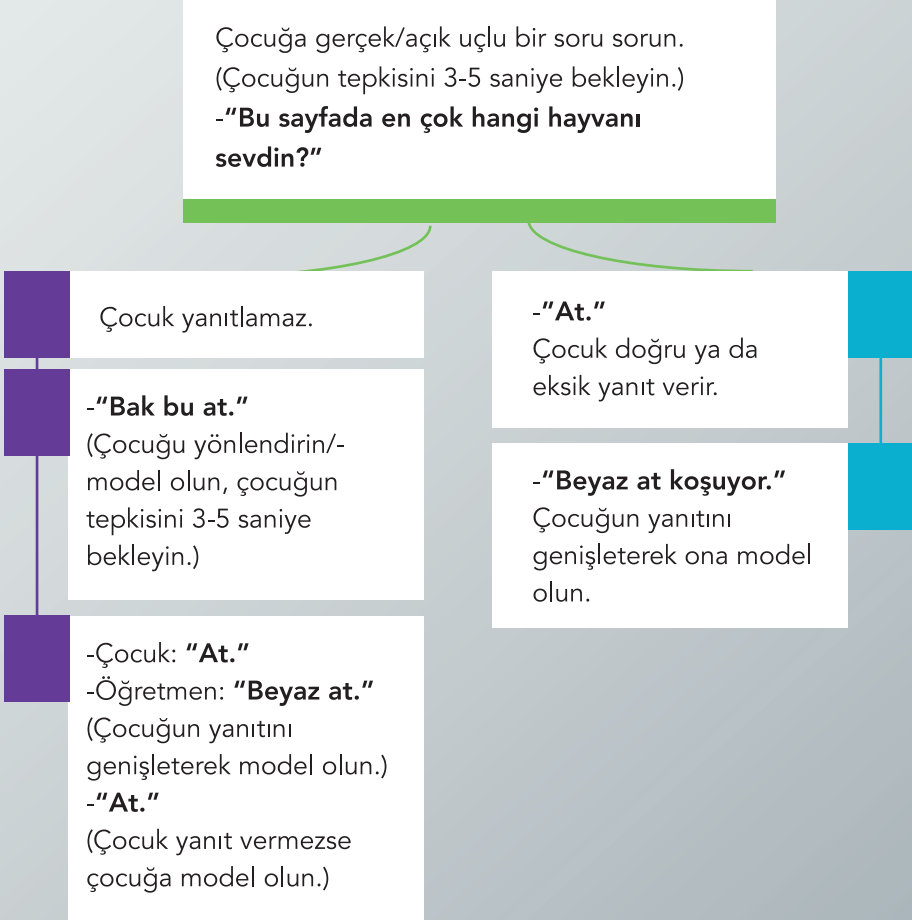
Çok fazla soru sormak, çocukla yaptığınız sohbetin ya da etkileşimin dengesini bozar. Yetişkinler sıklıkla **"Bu ne?, Bu ne?"** şeklinde ardı ardına sorularını sıralarken, küçük çocukların bu soruları cevaplamak için çırpındıklarını ve sonrasında bu soruları cevaplamaktan vazgeçtiklerini, bazen de yetişkinin yanından ayrılarak başka bir şeyle ilgilenmeye başladıklarını gözlemleyebilirsiniz. O halde küçük yaş grubunda yer alan çocuklarla kurulan iletişimde doğru sorular sorabilmek önemliyen, bu durum çocukların yaşadığı yetersizlikler (dil ve konuşma bozuklukları, zihinsel yetersizlik, Otizm Spektrum Bozukluğu vb.) söz konusu olduğunda daha da önemli hâle gelmektedir. Bu nedenle birbiri ardına çok fazla soru sormak, test eder gibi soru sormak ve cevabını bildiğiniz soruları çocuğa yöneltmek istenen bir durum değildir. Bunun yerine iletişimde yerinde ve zamanında (doğal bağlamalarda ortaya çıkan) sorular sorma ve doğru soru çeşitlerini seçme, çocuğu konuşmaya olumlu bir şekilde cesaretlendirme ve çocuğun daha çok sözcük kullanmasında etkili bir yoldur.

Doğru sorular sorma stratejisi, çocuğa yaratıcı yanıt verme şansı sunan ve çocuğun daha çok sözcük kullanmasını destekleyen açık uçlu soruların sorulması sürecidir.

Doğru sorular sorma stratejisinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, gerçek ya da açık uçlu sorular sormaktır. Uygun olmayan ise **"evet/hayır"** cevabı ile sınırlı kapalı uçlu sorular sormaktır ki bu durum çocukla kurulan iletişimin devam etmesine engel olmaktadır. **"Aç mısın?"**, **"Yardım ister misin?"** gibi sorular kapalı uçlu soru örnekleridir. **"Evet/hayır"** cevabı ile sınırlı olmayan açık uçlu sorular ise çocukla etkileşimi başlatma ve sürdürmenin en iyi yoludur. Ayrıca açık uçlu sorular, çocuğa yaratıcı cevaplar verme şansı sunmaktadır. Örneğin, çocukla oynadığınız evcilik oyunu sırasında **"Yemek yemek mi istiyorsun?"** sorusu yerine **"Ne yemek istiyorsun?"** sorusunun sorulması açık uçlu soruya bir örnektir. Bu stratejinin uygulama sürecinde, çocuğa sorulan sorunun karşılığında onun tepki vermesi için 3-5 saniye beklenir. Çocuk doğru ya da eksik yanıt verirse yetişkin bu yanıtı genişleterek çocuğa model olur. Çocuk yanıt vermez ya da hatalı yanıt verir ise yetişkin çocuğa model olur, çocuk yetişkin model olduktan sonra yanıt verirse yetişkin bu yanıtı genişleterek model olur. Bu süreç Şekil 1'de yer almaktadır.

Aşağıda doğru sorular sorma stratejisinin uygulanışı şema şeklinde gösterilmiştir:

Şekil 1. Doğru Soru Sorma Basamakları

Daha önce de belirttiğimiz gibi; çocuklar onlara sorduğunuz ve cevabını zaten bildiğinizi düşündükleri soruları cevaplamaya kendilerinin test edildiklerini düşündükleri için istekli olmayabilirler. Örneğin, çocuğun zaten elinde olan ve her gün okula gelirken getirdiği çantayı işaret edip **"Bu çanta senin mi?"** diye sorduğunuzda, çocuk cevabı bildiğinizi ve onu konuşturmaya çalıştığınızı düşünerek **"Benim."** cevabını vermeyebilir. Bunun yerine beslenme saatinde çocuğa süt vermeyi unutmuş gibi yaparak **"Kimin bardağında süt yok?"** diye sorarak çocuktan **"Benim."** cevabını almak daha mümkün olacaktır.

Doğru sorular sorma stratejisinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta, çocuğa soru sorulduktan sonra çocuğun cevap vermesi için aşağı yukarı 3-5 saniye beklemek gerektiğidir. Bu bekleme sırasında çocuktan cevap beklediğinize ilişkin ipuçları (gözlerinin içine bakmak, kaşlarınızı kaldırmak, başınızla onaylama hareketi yapmak vb.) vermeniz onu cesaretlendirecektir. Daha önce de sözü edildiği gibi, çocuk cevap vermezse ya da eksik veya hatalı cevap verirse seçenek sunma stratejisini kullanmayı tercih ederek çocuğa ipucu sunabilir ya da doğrudan model olabilirsiniz. Bir önceki sayfada yer alan örneğe dönersek, çocuk doğru cevap verdiğinde ise ayrı pekiştireç vermek yerine doğal pekiştireç olarak çocuğa sütü vermek yeterli olacaktır. Böylece çocuk istediklerini dili kullanarak elde edebileceğini kavrayarak dili bir iletişim aracı olarak kullanmayı öğrenmeye başlayacaktır.

2.Yanıt yok.

4.Kirazlara doğru bakar.

1.Ne istiyorsun?
(3-5 saniye bekler.)

3.Çay mı, kiraz
mı istiyorsun?
(Seçenek sunar.)

5.Kiraz istiyorum.
(Model olur.)

Doğru soru sormada bir diğer önemli nokta, çocuğa çok genel sorular sormamaktır. Küçük yaş grubundaki çocuklar çok genel sorular sorulduğunda, soruyu nereden cevaplamaya başlayacaklarını bilemeyebilirler.

Ayşe, içine kapanık, kendini ifade etmekte zorlanan ve akranları ile iletişim kurmada ve sürdürmede sınırlılığı olan bir çocuktur. Burcu öğretmen, Ayşe'nin ilgisini takip etmiş ve Ayşe'nin çiftlik oyunu oynayan Ali'ye doğru baktığını fark etmiştir.

2. Herhangi bir yanıt yok.

1. Ayşe ne ile
oynamak istiyorsun?
(3-5 sn bekler.)

3. Çiftlik oyunu
oynamak istiyorum.
(Model olur.)

Örneğin; "Bugün evde neler yaptın?", "Şimdi ne yapmak istersin?" vb. genel sorular çocukla kurduğunuz iletişimi olumsuz yönde etkileyebilir. Bunun yerine çocuğun ilgilenmekte olduğu durum ile ilgili açık uçlu, ancak genel olmayan yani belirli bir konu ile ilgili sorular sormak daha uygun olacaktır. Buna ek olarak, çocuğa sorulan soruların onun dil gelişim seviyesine uygun ve net olması da oldukça önemlidir

Örneğin; çocuğun evcilik oyununu gözlemlerken **“Ne yapıyorsun?”**, **“Kucağında ne var?”** ya da oynamakta olduğu etkinliğe katılarak **“Benim bebeğimin uykusu geldi, ne yapayım?”** vb. sorular sorup, sonrasında çocuğun tepkisini 3-5 saniye kadar bekleyip, cevap gelmediğinde **“Burada beşik var.”** diyerek cevap için çocuğa ipucu verebilirsiniz. Çocuk hâla cevap vermezse **“Bebeğimi beşikte uyutayım.”** diyerek ona model olabilirsiniz. Çocuk doğru cevap verdiğinde ise (**“Uyu.”** vb. dediğinde) **“Evet, bebeğimi uyutayım.”** diyerek çocuğun verdiği cevabı genişletebilirsiniz.

3. BEKLEME SÜRELİ ÖĞRETİM

İletişim, en az iki kişi arasında gerçekleşen mesaj değiş tokuşudur. Bir taraf mesajını ilettiğinde diğer taraf dinler ve dönüt verir, sonrasında gerekirse mesajı ileten kişi yeni gelen bu mesaja dönüt verir ve bu işlem karşılıklı olarak devam eder. O halde iletişim kurmak sadece istek ya da sorulara yanıt vermek değil gerektiğinde iletişimi başlatabilmektir. Dolayısıyla iletişim becerilerini desteklemede geliştirilmek istenen en önemli amaçlardan biri, çocuğun bağımsız bir şekilde iletişim kurması ya da etkileşim başlatmasıdır. Bekleme süreli öğretim, çocuğun sözel iletişim başlatmasına olanak sunan bir doğal dil beceri destekleme stratejisidir.

Onur, iletişim becerilerinde sınırlılığı olan bir çocuktur. İsteklerini jest, mimik ya da işaretlerle belirtmektedir.

Buse öğretmen, oyuncak köşesinde Onur'un bir tepki vermesini ve kendisiyle iletişim başlatmasını beklemektedir. Onur arabalarla oynamayı çok sevmekte ve oyuncak köşesinde arabaya bakmaktadır. Onur arkasını dönüp öğretmene baktığında, Buse öğretmen Onur'un dil gelişim düzeyine uygun bir şekilde ona model olmaktadır.

Bekleme süreli öğretim stratejisinin uygulama sürecinde, çocuğa herhangi bir ipucu verilmeden ya da yardım edilmeden, çocuğun etkileşim başlatması ya da iletişim kurması için bir tepki göstermesi beklenmektedir. İletişimin karşılıklı bir süreç olduğunu hatırlarsak; çocuğun sadece başkalarının iletişim girişimlerine yanıt vermesi ya da onları model alması değil, aynı zamanda kendisinin de bağımsız olarak iletişimi başlatabilmesi oldukça önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta, çocuğun iletişim başlatabilmesi için çocuktan beklenen iletişimsel becerinin çocuğun dil gelişim düzeyine uygun olmasıdır. Bazı çocuklardan göz kontağı kurması ya da işaret etmesi, bazılardan ise sözel olarak istediğini ifade etmesi yoluyla iletişim kurması beklenebilir. Yani çocuğun sözel bir tepki vermesi şart değildir. Örneğin; çocuğun bir size, bir oyuncuğa/yiyeceğe, sonra yeniden size bakması iletişim başlatma olarak kabul edilebilir. Bu örnekte çocuğun bir oyuncak ya da yiyecek istediği açıktır ve sizinle bir iletişim başlatması söz konusudur. Elbette ki varılmak istenen son hedef, çocuğun cümle kurarak isteklerini belirtmesi ve iletişim başlatmasıdır; ancak bu gerçekleşene kadar çocuğun düzeyine uygun, basamak basamak ilerlemek uygun olacaktır. Bu nedenle çocuk iletişim başlattığında, şimdiye kadar size bahsettiğimiz stratejilerle çocuğun dil gelişimini desteklemeniz gerekmektedir. Şekil 2'de bekleme süreli öğretim stratejisine ilişkin örnek bir diyalog yer almaktadır.

Toprak, tek sözcük düzeyinde iletişim becerilerine sahip olan bir çocuktur.

Ali öğretmen, kapıyı açmakta zorlanan Toprak'ı gözlemlemekte ve Toprak'ın iletişim başlatması için onu beklediğini bedeniyle, jest ve mimikleriyle göstermektedir. Toprak, iletişim başlattığında ise Toprak'ın tepkisini genişleterek ona model olmaktadır.

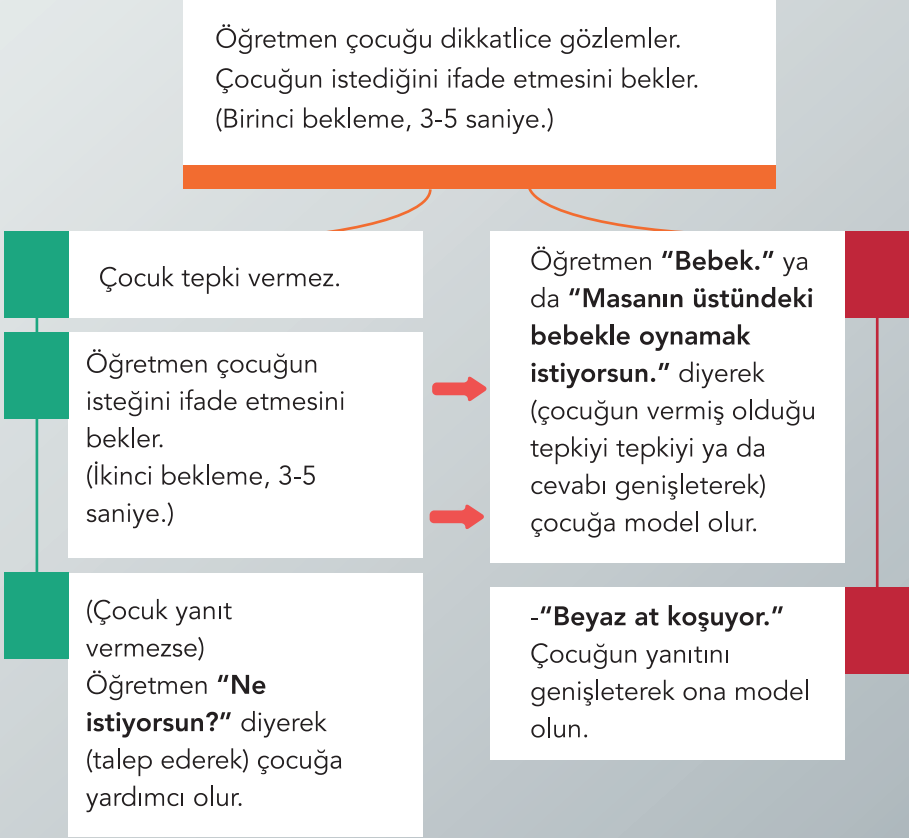

Başka bir örnek ile açıklayalım...

Deniz, isteklerini tek sözcük düzeyinde (su, yemek, tuvalet, oyuncak vb.) ifade edebilen bir çocuktur. Zeynep öğretmen beslenme saatinde Deniz'in iletişim başlatmasına olanak sağlamak için çevresel düzenlemelerden eksik bırakma stratejisini kullanarak yemeğini vermemiştir. Deniz, öğretmeni ile göz kontağı kurarak ve **"Yemek."** diyerek iletişim başlatmıştır. Zeynep öğretmen, ise **"Benim yemeğim yok."** diyerek genişletme yapmış ve Zeynep'in iletişim başlatması için daha uygun dilsel bir modeli ona sunmuştur.

Aşağıda bekleme süreli öğretim stratejisinin uygulanışı şema şeklinde gösterilmiştir:

Şekil 2. Bekleme Süreli Öğretim Stratejisine Örnek Bir Diyalog

4. İPUÇLARI

İpucu, çocuğun bir beceriyi daha doğru, tam ya da bağımsız yerine getirmesi için ona sunulan yardımlardır.

Yaşamımızda fiziksel durumlar, ortamlar ve kişiler doğal ipuçları sunarak davranışlarımıza yön veren uyaranlardır. Başka bir deyişle; fiziksel durumlar, ortamlar ve kişiler bize sergilememiz gereken davranış ya da becerilere ilişkin doğal ipuçları sunarlar. Örneğin; içinde bulunduğumuz fiziksel durumlar (üşüme, aşırı sıcak, gürültü, karanlık ya da aydınlıktan rahatsız olma vb.) doğal ipuçları olarak davranışlarımıza yön verebilir. Aynı şekilde banka, sınıf, lokanta, ev gibi bulunduğumuz ortam ya da fiziksel mekânlar bize nasıl davranmamız gerektiği konusunda doğal ipuçları sunar. Örneğin; ev ortamı rahat konuşabileceğimize ilişkin ipucu verirken, toplantıda bulunma sessiz olmamıza ilişkin ipucu verir. Kişiler de davranışlarımıza doğal ipuçları verebilir. Örneğin; öğretmen sınıfta öğrenci için yönergeleri takip etme ve verilen iş/görevleri tamamlamaya ilişkin ipucu verir.

Yukarıda saydığımız doğal ipuçları normal gelişim gösteren çocuklar tarafından (gözlem ve yaşantılara bağlı olarak) doğal olarak algılanır ve bu ipuçlarına uygun beceri ve davranışlar sergilenir. Bazı çocuklar ise bu süreçlerde doğal ipuçlarına uygun yanıt vermede zorlanabilirler. Başka bir deyişle, doğal ipuçlarını fark etmeyebilir/algılayamayabilir ya da doğal ipuçlarına rağmen diğerlerinin yaptıklarını yapabilecek beceri ve davranışlara sahip olmayabilirler. Bu çocuklar, ilgili beceri ya da davranışları gerçekleştirebilmek için ipuçlarına (yardıma) gereksinim duyarlar. Dolayısıyla çocukların ilgili beceri ya da davranışları gerçekleştirebilmelerini sağlamak için öğretmenlerin onlara sunabilecekleri ipucu tekniklerini bilmeleri ve bu teknikleri sınıflarında kullanmaları oldukça önemlidir. Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta, ipuçlarının **“geçici bir destek olduğunun”** unutulmamasıdır. Çocuk beceriyi bağımsız olarak yerine getirmeyi öğrenirken ipuçlarının yavaş yavaş azaltılması ve sonrasında tamamen ortadan kaldırılması esastır.

Çocuğun ipuçlarına gereksinim duyduğunu gösteren dört temel davranış ya da durum vardır:

01

1. Çocuk, yaşatlarının yapabildiklerini yapamadığında: Örneğin; yaşitları kalem tutarak sınırlı alanları boyayabiliyorken, Aylin'in pek çok defa denemesine rağmen kalemi tutamaması onun bu beceriye ilişkin yardıma gereksinimi olduğunu gösterir.

02

2. Çocuğun bir davranış ya da beceriyi yanlış zamanda ve ortamda yerine getirmesi durumunda: Örneğin; yaşitları öğretmenin sınıf içi etkinliğe ilişkin verdiği yönergeleri takip ederken Can'ın dışarı çıkmak istemesi, Can'ın yönergeleri takip etmeye ilişkin yardıma gereksinimi olduğunu gösterir.

03

3. Çocuk, bir davranışı ya da beceriyi bazen yapıp bazen yapamadığında: Örneğin; evde kardeşiyle birlikte oyun oynayabilen Cem'in, sınıfta arkadaşlarıyla birlikte oyun oynamak yerine yalnız oynamayı ya da öğretmenin yanında bulunmayı tercih etmesi, Cem'in arkadaşlarının oyununa katılması konusunda yardıma gereksinimi olduğunu gösterir.

04

4. Çocuk, uygun olmayan bir davranışı tekrarlayarak yerine getirdiğinde: Örneğin; henüz konuşmayan/ konuşmayan İnci'nin isteklerini yerine getirmek için çoğunlukla kendini yere atarak bağırması ve ağlamaya başlaması, İnci'nin uygun olarak istediklerini ifade etmesinde yardıma ihtiyacı olduğunu gösterir.

İpucu Türleri

Yandaki şekilde de görülebileceği gibi, genel olarak dört tür ipucu vardır. Bunlar; fiziksel ipucu, model olma, sözel olma ve sözel olmayan ipuçları şeklinde sıralanabilir. Bunlar ilerleyen sayfalarda ayrıntılıyla açıklanmaktadır.

- Fiziksel İpucu
- Model Olma
- Sözel İpuçları
- Sözel Olmayan İpuçları

1. Fiziksel İpucu

Fiziksel ipucu; ilk ipucu türü olup, en yoğun desteğin verildiği ipucu sunma tekniğidir. Fiziksel ipucu, çocuk bir şeyler yaparken yetişkinin fiziksel olarak (eliyle ya da vücuduyla) çocuğa yardımcı olması durumudur. Diğer bir deyişle, fiziksel ipucu çocuk tarafından sergilenmesi beklenen beceri ya da davranışın gerçekleştirilmesi için yetişkinin fiziksel olarak yardım sunması ve beraberinde ne yaptığını betimlemesi sürecidir.

Fiziksel ipucu sunmanın amacı, çocuğun ilgili beceriyi kazanması ya da göstermesini sağlamaktır, ancak asıl amaç çocuğun beceriyi kendi başına yani bağımsız olarak yerine getirmesidir. Bu nedenle çocuk beceriyi yerine getirmeye başladıktan sonra fiziksel ipucu sunmanın giderek azaltılması ve bir süre sonra tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Fiziksel ipucu temelde üç aşamadan oluşur. Bunlar; **“tam fiziksel ipucu, kısmi fiziksel ipucu ve gölge ipucu”**dur. Fiziksel ipucu; tam fiziksel, kısmi fiziksel ve gölge ipucu şeklinde aşamalı olarak azaltılmaktadır.

1a). Tam Fiziksel İpucu

Tam fiziksel ipucu, çocuğun ilgili beceriyi gerçekleştirebilmesi için yetişkinin elleri ya da vücudu ile çocuğun hareketlerini yönlendirme ya da kontrol etme şeklinde sunduğu yardımdır. Çocuğun ilgili beceriyi bağımsız bir şekilde yerine getiremediği ve yetişkin yardımı olmadan gerçekleştiremeyeceği durumlarda kullanılabilir.

Bu yardım türünde, yetişkinden çocuğun yapması gereken beceriye ilişkin doğrudan ve fiziksel olarak destek sunarken ne yaptığını da açıklaması beklenmektedir. Örneğin; sınıftan dışarı çıkmak için kapı koluna uzanan, ancak açamayan çocuğa yetişkinin **“Haydi kapımızı açalım.”** diyerek ve çocuğun elinin üzerinden tutarak kapıyı açmasını sağlaması tam fiziksel ipucu sunmayı açıklamaktadır.

1b). Kısmi Fiziksel İpucu

Tam fiziksel ipucu sunularak ilgili beceride yeterlilik kazanmaya başlayan çocuğun beceriyi bağımsız bir şekilde yerine getirebilmesi için ipucu giderek azaltılır. Yani ipucu, tam fiziksel ipucu sunmadan kısmi fiziksel ipucu sunmaya dönüştürülür. Kısmi fiziksel ipucu sunmada, tam fiziksel ipucu sunmada olduğu gibi yetişkinin beceriyi gerçekleştirirken çocuğa tam destek sunması söz konusu değildir. Başka bir deyişle, yetişkin bu süreçte ilgili beceriyi tamamlayabilmesi için çocuğa tam fiziksel ipucuna göre daha fazla sorumluluk verir. Bu doğrultuda kısmi fiziksel ipucu, çocuğun hedef beceriyi daha bağımsız bir şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olmak için çocuğun vücudunun belli bir bölgesine dokunularak çocuğa sunulan yardımdır. Büyük kas becerilerinde, vücuduna kısmi bir şekilde dokunularak ya da vücudunun belirli bir bölgesi tutularak çocuğa kısmi fiziksel ipucu sunulabilir. Küçük kas becerilerinde ise, çocuğun bileğinden ya da kolundan tutularak ve yavaşça itilerek ya da çekilerek çocuğa kısmi fiziksel ipucu sunulabilir. Bu sırada yetişkin çocuğa o anda neler yapıldığını söyleyebilir. Örneğin; sınıftan dışarı çıkmak için kapı koluna uzanan, ancak açamayan çocuğa yetişkinin **“Kapıyı açıyoruz, açtık.”** diyerek ve çocuğun bileğinden tutarak kapıyı açmasını sağlaması kısmi fiziksel ipucu sunmayı açıklamaktadır.

1c). Gölge İpucu

Kısmi fiziksel ipucu sunularak ilgili beceride yeterlilik kazanmaya başlayan çocuğun bu beceriyi bağımsız yerine getirebilmesi için ipucu giderek azaltılır. Yani ipucu bu sefer kısmi fiziksel ipucundan gölge ipucuna dönüştürülür. Bu süreçte, ilgili beceriyi çocuğun gerçekleştirebilmesinde kısmi fiziksel ipucuna göre çocuğa verilen sorumluluk daha fazladır. Amaç, çocuğun yapması gerekeni bağımsız olarak yerine getirmesi için ona fırsat vermektir. Bu bağlamda gölge ipucu; çocuğa dokunulmaksızın onun hareketlerini eşgüdümlü olarak izlemektir. Gölge ipucu, çocuk beceriyi fiziksel yardıma gereksinim duymayana kadar sürdürülebilir. Dolayısıyla yetişkinin çocuğun kısmi fiziksel ipucuna olmadığına karar verdiğinde ortamda bulunması ve çocuğun hareketlerini eşgüdümlü olarak yanında taklit etmesi ya da izlemesi (sanki eli çocuğun elinin üzerindeymiş gibi) gerekir. Bu sırada yetişkin çocuğa o an ne yapıldığını söyleyebilir.

Örneğin, çocuk sınıftan çıkmak için kapının yanına gittiğinde yetişkinin kolunu onunla birlikte kapıya uzatması ve onun kapıyı açma hareketini eşgüdümlü olarak taklit etmesi ya da izlemesi (sanki eli çocuğun elinin üzerindeymiş gibi) gölge ipucu sunmayı açıklamaktadır.

Evet, kapıyı açıyorsun...
Çok güzel açtın...

2. Model Olma

Model olma, çocuğun yapmak istediğini yetişkinin göstermesi ya da söylemek istediğini yetişkinin sözel olarak ifade etmesidir. Öğrenmenin temelinde çoğunlukla gözleyerek ve işiterek yani model alarak öğrenme yer aldığı için, model olma tekniği yetişkinin yaptığını ya da söylediğini çocuğun taklit ya da tekrar etmesi için çocuğa fırsat sağlamaktadır.

Ayakkabı bağlamayı çocuklara model olarak öğretebiliriz.
Öğretim yaparken ayakkabı bağlamanın aşamalarını
betimleyebiliriz.

**İki tür model olma
teknığı vardır:**

**Tam model
olma**

01

02

**Kısmi model
olma**

2a). Tam Model Olma

Tam model olma, yetişkinin çocuğa ilgili beceri ya da davranışı tam olarak yerine getirerek göstermesi ya da ilgili dil örneğini tam olarak söylemesidir.

Tam model olma ipucunun sunulmasında yetişkin, ilgili beceri ya da davranışı tam olarak gerçekleştirerek ve o anda ne yapıldığını söyleyerek çocuğa model olur. Sonra çocuğa model olunan durumu yerine getirmesi için şans verilir. Fiziksel ipucu sunmada olduğu gibi, model olurken aynı zamanda ne yapıldığı betimlenmelidir. Örneğin; büyük ve küçük kas becerileri yeterli olan, ancak sabunla el yıkama becerisini nasıl gerçekleştireceğini bilmeyen bir çocuk düşünelim. Bu ipucu türünde yetişkin çocuğa sabunla el yıkama becerisini göstererek model olur ve bunu yaparken **“Ellerimi ıslattım, şimdi elime sabunu alıyorum ve köpürtüyorum, parmaklarımın arasını da yıkıyorum.”** gibi ifadelerle yapmakta olduğu eylemleri adlandırır. Bu teknik uygulanırken herhangi bir aşamada çocuk fiziksel ipucu (tam ya da kısmi) sunulmasına gereksinim duyduğunda, model olma ile fiziksel ipucunun birlikte sunulması söz konusu olabilir.

Suyu açtım. Ooo çok sıcak.
Suyu soğuttum. Ellerimi ıslattım.
Sabunu aldım. Ellerimi köpürttüm
ve şimdi yıkıyorum...

2b). Kısmi Model Olma

Kısmi model olma, yapılması istenen davranış ya da becerinin bir bölümünün çocuğa gösterilerek ya da söylenilerek yapılmasıdır.

İlgili becerinin tamamında model olmaya gereksinimi olmayan çocuklarda beceri basamaklarının bazılarında model olmak gerekebilir. Kısmi model olma, ilgili beceri ya da davranışların aşama aşama ya da basamak basamak düşünülmesiyle çocuğun gereksinimlerine göre ilgili beceri ya da davranışın belli aşamalarında ya da basamaklarında model olmayı kapsar. Bu doğrultuda bu ipucu türünde yetişkin ilgili beceri ya da davranışın tamamını değil, bir kısmını yaparak çocuğa model olur ve yapmakta olduğunu sözel olarak açıklar. Örneğin; serbest oyun etkinliği sona erdiğinde oyuncakları toplaması gereken bir çocuk için öğretmenin **“Şimdi kutuyu alıyorum ve sınıfı topluyorum.”** demesi ve boş oyuncak kutusunu öğrencinin önüne koyması kısmi model olma ipucunu açıklamaktadır.

3. Sözel İpucu

İki tür sözel ipucu vardır:

Sözel ipucu, çocuğun yapmak istediği ya da sizin ondan yapmasını istediğiniz davranış ya da becerilere ilişkin çocuğa sözlü olarak sunduğunuz yardımdır.

01

**Doğrudan
sözel ipucu**

02

**Dolaylı
sözel ipucu**

3a). Doğrudan Sözel İpucu

Doğrudan sözel ipucu, çocuğun belirli bir beceriyi yapması için ona belirli bir yönerge sunulması sürecidir. Doğrudan sözel ipucunda, çocuğa yapması gereken açık ve net bir şekilde söylenmekte ve çocuğun tepkisi beklenmektedir. Örneğin, doğrudan sözel ipucunda **"Kapıyı aç."**, **"Oyuncakları topl."**, **"Legoları kutusuna koy."**, **"Kaşığı eline al."** vb. şekillerde sözel ifadelerle çocuğun belirli bir davranış ya da beceriyi gerçekleştirmesi için yönergeler sunulmaktadır.

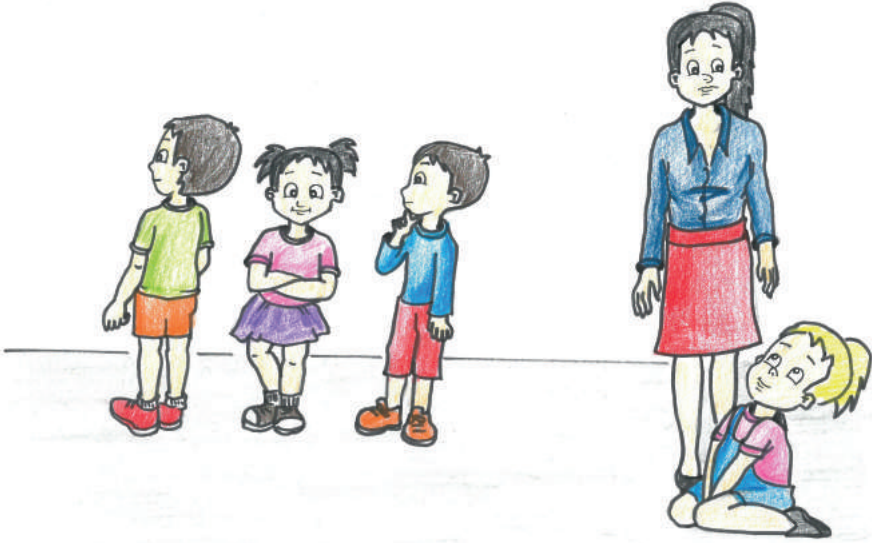
3b). Dolaylı Sözel İpucu

Dolaylı sözel ipucunda, çocuğun yapması beklenen davranış ya da beceriye ilişkin yardım ima edilerek çocuğa sunulmaktadır. Bu ipucu türünde çocuğa ne yapacağı açık/net olarak söylenmez, bunun yerine dolaylı yoldan söylenir ya da ne yapması gerektiğine ilişkin başkası üzerinden çocuğa ipucu sunulur. Örneğin, çocuğa **"Defterini, kitabını çıkar."** demek yerine **"Herkes derse hazır mı?"** demek, defter ve kitabın çıkarılmasına ilişkin dolaylı sözel ipucudur. Bir başka örnek verecek olursak, **"Ayşe harikası, defterini ve kitabını çıkarmışsın, derse hazırsın."** demek, henüz bu davranışı sergilememiş olan sınıftaki diğer çocuklar için dolaylı bir sözel ipucudur.

4. Sözel Olmayan İpucu

Sözel olmayan ipucu, çocuğun yapması ya da söylemesi gereken durumlarda yetişkinin sözel olarak çocuğa ne yapması ya da söylemesi gerektiğini söylemeden (sözel olarak ifade etmeden) yardımda bulunmasıdır. Sözel olmayan ipuçları, yetişkin ve çocuk olarak her ikisinin de anladığı jest, bakış ve mimikleri içerir. Örneğin; sınıfta bağırarak konuşan öğrenciye öğretmenin kafası ya da gözleriyle ders çalışan arkadaşlarını göstermesi, ayakta dikilen öğrenciye sırasının işaret edilmesi, işaret parmağı ile çocuğun dikkatinin bir nesne, oyuncak ya da etkinliğe yönltilmesi sözel olmayan ipucu sunmayı açıklamaktadır.

4a. Jestler/Mimikler ve Bakışlar

Jest, mimik ve bakışlar; yetişkinin çocuğa sözel olmayan ipucu sunmak amacıyla el, kol ya da başıyla yaptığı hareketlerin bütünüdür. Başka bir ifadeyle, yetişkinin bir davranış ya da duruma ilişkin sözel olmayan ipucu sunmak amacıyla kaş, göz, ağız ya da yüz hareketlerini kullanmasıdır.

Örneğin, Başar öğretmen öğrencisi Aysun'un istekte bulunması için ona bakışlarıyla ve yüz hareketleriyle ipucu vermektedir.

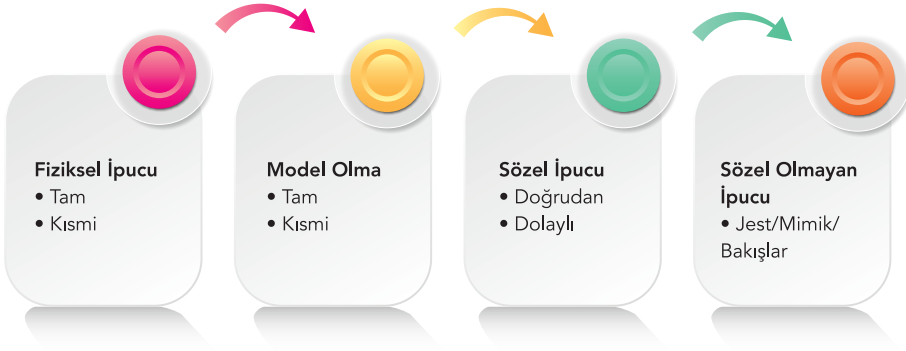

İPUCU SUNMA BİÇİMLERİ

Buraya kadar fiziksel ipucu, model olma, sözel ve sözel olmayan ipuçlarını gördük. Bu ipuçları çocuğun özelliklerine ve öğretilecek kavram, beceri ya da davranışa göre farklı biçimlerde kullanılabilir. İpuçları genel olarak **“yoğunluğu çok olandan-az olana (tam fiziksel ipucundan sözel olmayan ipucuna)”** ve **“yoğunluğu az olandan-çok olana (sözel olmayan ipucundan tam fiziksel ipucuna)”** doğru sunulabilir.

1. İpuçlarının çoktan-aza kullanımı

Çoktan-aza doğru sunulan ipucu, aynı zamanda gittikçe azalan ipucu sunma biçimi olarak da bilinmektedir. Bu uygulama, çocuğun beceriyi hatasız olarak yapması için ihtiyaç duyduğu en üst düzeyde yardımla başlar. Zaman içerisinde çocuk beceriyi öğrendikçe yardım aşama aşama azaltılarak, çocuğun beceriyi bağımsız olarak yapması amaçlanır. Şekil 3'te ipuçlarının çoktan-aza doğru sunulma biçimi yer almaktadır.

Şekil 3. İpuçlarının çoktan-aza kullanımı

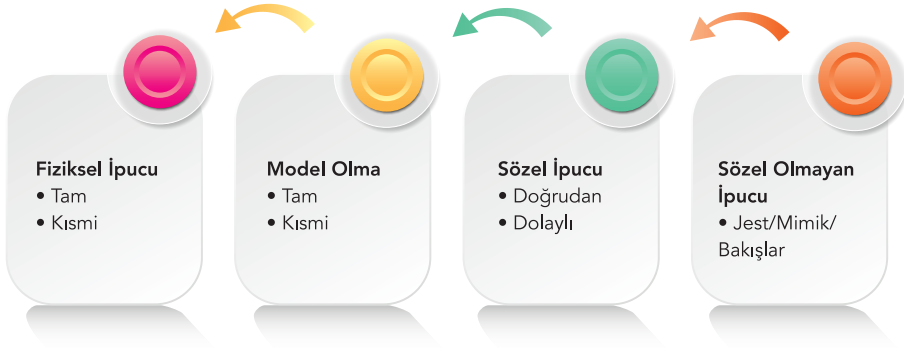
Bir örnek ile açıklayalım...

Öğretmeni Ayşe'nin ince motor becerilerini desteklemek istemektedir. Bu nedenle suyu ağzı kapalı bir şişede verme, renkli boya kalemlerini şeffaf bir kavanoza koyma, el yıkama sırasında musluğu kapalı tutma gibi çevresel düzenlemelerle Ayşe'nin ince motor becerilerini kullanması için fırsatlar yaratmıştır. Bu fırsatlar Ayşe'nin ince motor becerilerini desteklemenin yanı sıra isteklerini ifade etmesi, iletişim başlatması ve **"Aç."**, **"Ver."**, **"Kutuyu aç."**, **"Musluğu aç."**, **"Su ver."**, **"Kalemi ver."** gibi sözcükleri kullanmasına da fırsatlar sağlayacaktır. Öğretmen sözü edilen bu fırsatlar sırasında önce **tam fiziksel ipucu** ile yani elini Ayşe'nin elinin üzerine koyarak onun kavanozu, pet şişeyi ve musluğu açmasına yardım etmiştir. Bir süre sonra (Çocuğun gelişimine göre bu süre değişkenlik gösterir.) tam fiziksel ipucu ile ince motor becerilerinin geliştiğini gören öğretmeni ipucunu giderek azaltarak **kısmi fiziksel ipucu** ile (Ayşe'nin bileğine hafifçe dokunarak), bir süre sonra **tam model ipucu** sunarak (kavanozu, pet şişeyi ve musluğu nasıl açacağını göstererek), bir süre sonra **doğrudan sözel ipucu** sunarak (**"Kavanozun kapağını aç."**, **"Pet şişeyi aç."**, **"Musluğu aç."** vb.), bir süre sonra ise **dolaylı sözel ipucu** sunarak (Kapalı kavanoz ya da pet şişe Ayşe'nin önündeyken, Ayşe ile birlikte musluğun önündeyken **"Ne yapmamız lazım?"** sorusunu sorarak) Ayşe'nin belirlenen becerileri yerine getirmesini sağlamıştır. Yine belli bir süre sonra son aşama olarak ise Ayşe bu becerileri **bağımsız olarak** yerine getirmeye başlamıştır.

NOT: *İpucunun azaltılması sürecinde tüm ipucu sunma aşamalarının (tam/kısmi fiziksel ipucu, tam/kısmi model olma, doğrudan/dolaylı sözel ipucu, sözel olmayan ipucu) ardışık olarak sunulmasına ihtiyaç olmayabilir. Yukarıdaki örneğe geri dönecek olursak, öğretmen model olma tekniğine gerek kalmadan tam fiziksel, kısmi fiziksel ve dolaylı sözel ipucu ile Ayşe'nin ince motor becerilerini destekleyebilir.*

2. İpuçlarının azdan-çoğa kullanımı

İpuçlarının azdan-çoğa doğru kullanımı, ipucunun azdan-çoğa doğru artırılarak sunulmasıdır. Eğer çocuk doğal ipucundan sonra doğru tepki vermiyorsa, görevi/beceriye bağımsız olarak yapabilmesi için çocuğa azdan-çoğa doğru (sözel olmayan ipucundan fiziksel ipucuna doğru) artan ipucu türleri sunulabilir. Başka bir deyişle, çocuk görevi/beceriye yanlış yapana kadar çocuğa verilen ipucu düzeyi artırılır. Zaman geçtikçe ipucunun miktarı azaltılır. Bu uygulama, ilgili görev ya da beceri bağımsız yapılanaya kadar sürer. İlerleyen zamanlarda ipucu tamamen ortadan kaldırılır. Şekil 4'te ipuçlarının azdan-çoğa doğru sunulma biçimi yer almaktadır.

Şekil 4. İpuçlarının azdan-çoğa kullanımı

İpuçlarının azdan-çoğa doğru kullanımı, çocuk için hangi yardım düzeyi ile başlanacağını belirlemek için gerekli olan bir süreçtir. Daha açık bir ifadeyle, başlangıçta çocuk için hangi düzeyde yardım sunulacağı ve çocuğun hangi düzeyde ilgili beceriyi yerine getirebildiği bilinemeyeceğinden, minimum/en az ipucu ile başlanarak çocuk için uygun ipucu sunma düzeyi belirlenir.

Ayşe örneğine

geri dönelim...

Öğretmeni Ayşe'ye tam fiziksel ipucunu sunarak öğretime başlamak yerine ipuçlarını azdan-çoğa sunma yoluna gidebilir. Bu sürecin işletilmesi hem çocuk hem de öğretmenin zaman kazanması için önemlidir, çünkü sadece dolaylı sözel ipucu ile beceriyi gerçekleştiren çocuk için tam fiziksel ipucu ile yardım sunmaya başlamak, çocuğun ilgili beceriyi bağımsız yapabilmesi için sürecin uzatılması yani zamanın boşa harcanması anlamına gelir. Dolayısıyla çocuğun ilgili beceriyi en kısa sürede gerçekleştirebilmesi için çocuğun bulunduğu düzeyin yani çocuğun hangi düzeyde yardıma ihtiyacı olduğunun belirlenmesi önemlidir. Bu bağlamda, örneğin içinde renkli boya kalemleri bulunan şeffaf bir kavanoz, içinde su olan pet şişe, kapalı tutulan bir musluk gibi çevresel düzenlemeler sırasında öğretmen Ayşe'ye önce **sözel olmayan ipucu** (jest ve mimikler ile **"Ne yapman lazım?"** der gibi fiziksel harekette bulunma) sunarak Ayşe'nin ince motor becerilerine ilişkin ipucu sağlamıştır. Yanlış tepki aldığına ya da hiç tepki almadığında Ayşe'ye **doğrudan sözel ipucu** ("**Aç.**", "**Kapıyı aç.**", "**Kavanozu aç.**", "**Şişeyi aç.**", "**Musluğu aç.**" vb.) sunmuştur. Yanlış tepki aldığına ya da hiç tepki almadığında Ayşe'ye **model olarak** kavanozu, şişeyi, musluğun nasıl açılacağını göstermiştir. Ayşe'nin tek başına açamayacağını görünce de Ayşe'ye önce bileğinden destekleyerek **kısmi fiziksel ipucu**, bu aşamada da daha fazla yardıma ihtiyacı olduğunu görünce ise elini Ayşe'nin elinin üzerine koyarak ona **tam fiziksel ipucu** sunmuştur. Dolayısıyla öğretmen bu süreç sonunda Ayşe ile tam fiziksel ipucu ile öğretim yapması gerektiği sonucuna ulaşmış, Ayşe'nin ilgili becerileri bağımsız yerine getirmesi için ipucunu çoktan-aza (fiziksel ipucundan sözel ipucuna) sunarak Ayşe'ye yardım etmeye başlamıştır.

HANGİ STRATEJİ NE ZAMAN KULLANILMALIDIR?

Hangi stratejilerin ne zaman kullanılacağına dair iki temel ilke vardır:

1. Etkileşime en uygun doğal dil becerisini destekleme stratejisi kullanılmalıdır:

-Çocuk eğer doğru yanıtı bilmiyorsa **“Yanıt Beklemeden Model Olma”** stratejisinin kullanılması uygun olacaktır. Örneğin; çocuk oynadığı nesne ya da oyuncuğın adını bilmiyorsa, yetişkin nesne ya da oyuncuğın adını söyleyerek çocuğun tekrar etmesi için çocuğa model olabilir.

-Çocuğun isteği ya da talebi anlaşılabilir ise ya da seçenek sunmaya uygun olan durumlarda, çocuk yetişkinin talebine yanlış yanıt verir ya da hiç yanıt vermezse model olma süreci işletilerek **“Talep Etme-Model Olma”** stratejisinin işletilmesi uygun olabilir.

2. Çocuğun gereksinim duyduğu düzeyde uygun strateji kullanılmalıdır:

-**Yanıt Beklemeden Model Olma** stratejisi çocuğa en fazla destek sunar.

-**Talep Etme-Model Olma** stratejisi çocuğa orta düzeyde destek sunar. Bu stratejide çocuğun düzeyine göre göre seçenek sunarak ya da seçeneksiz doğrudan sorular kullanılabilir.

-**Bekleme Süreli Öğretimde** başlangıçta destek söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Bricker, D., Pretti-Frontczak, K., & McComas, N. (1998). *An activity-based approach to early intervention*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Diken, İ. H. (2012). Erken çocukluk döneminde doğal ortamlarda öğretim. *Örnek olaylarla ve resimlerle zenginleştirilmiş anne-baba ve uzman/eğitimci el kitabı* (3. Baskı). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Fey, M. E. (1986). *Language intervention with young children*. Austin, TX: Pro-Ed Co.
- Kuder, J. S. (1997). *Teaching students with language and communication disabilities*. USA: Allyn and Bacon.
- McCauley, R., & Fey, M. (2006). *Treatment of language disorders in children*. Baltimore: P. H. Brookes Pub.
- McCormick, L. & Schiefelbusch, R. L. (1990). Early language intervention: An introduction. Columbus, OH: Merrill Publishing Company.
- Owens, R. E. (1999). *Language disorders: A functional approach to assessment and intervention*. Neadham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- SPIES PROJECT (2010). <http://www.spiesforparents.cpd.usu.edu/Start.htm> adresinden 03.10.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Wilcox, M. J., Brown, J. C., Bacon, C. K., Greer, D.C., & Cruz, B. (2001). *Infant child research programs-student clinician handbook*. Tepme-AZ: Arizona State University Pub.

